

Ярослав Шабала

Богдан Заброварний

Меліоративні роботи на Волині і Поліссі у 1921 – 1939 рр.

За Ризьким мирним договором між РСФРР, УСРР і Польщею від 18 березня 1921 р. частина західноукраїнських земель, у тому числі й Волинь, увійшла до складу Польщі. У післявоєнній Польщі була досить складною соціально-економічна і суспільно-політична ситуація, викликана тривалою війною і розрухою. Особливої гостроти вона набула в аграрному секторі. Тому уряд II Речі Посполитої приймає ряд важливих рішень, спрямованих на подолання кризових явищ на селі. 1 липня 1919 р. сейм ухвалив проект аграрної реформи, а згодом ще ряд важливих постанов, які регламентували її здійснення. З їх входженням до складу Польщі на Волині також розпочинається реформування аграрного сектора.

Основними складовими аграрної реформи були перерозподіл земельної власності шляхом обмеження максимальної норми землеволодіння і реорганізація земельного устрою. Так на Волині максимальна норма наділу становила 300 га, а земельні володіння понад норму підлягали викупу і парцеляції – поділу на окремі ділянки, які використовувалися для створення нових господарств та доповнення малоземельних. Складовими реорганізації землекористування були комасація – об'єднання ділянок, які перебували у власності одного господаря в один земельний наділ та ліквідація сервітутів – права селян і поміщиків на спільне користування угіддями.

Проте у ході реорганізації земельного устрою Волинського воєводства, особливо у поліських повітах виникли труднощі, пов'язані з природничо-кліматичними особливостями краю. Особливо це стосувалось північних повітів воєводства, де значна частина території була зайнята лісами та болотами. Так для прикладу, у чотирьох поліських повітах – Сарненському,

Костопільському, Любомльському і Ковельському – орні ґрунти становили лише 25,5%, сади і городи 1,3%, луки та пасовища 25%, ліси – 30,1%, інші ґрунти та невжитки – 18,1% [1]. Ця обставина створювала проблеми технічного характеру в процесі парцеляційної кампанії, при комасації наділів та ліквідації сервітутів, про що неодноразово зазначалось в урядових-звітах [2]. Щоб вирішити ці проблеми, Міністерство сільського господарства і аграрної реформи, відповідні відомчі органи воєводства та повітів були змушені вдатися до певних агротехнічних заходів, зокрема меліорації.

За даними окружної земельної комісії Волинського воєводства його територія становила приблизно 3.5 млн. га, з них близько 1 млн. га вимагали проведення меліораційних робіт [3].

Початок цим роботам було покладено ще на початку століття, перед Першою світовою війною. Але, як правило, вони носили локальний характер і обмежувались копанням ровів та каналів на території приватних володінь (для прикладу в маєтку п.Браницького) [4]. На початок двадцятих років більшість ровів і каналів замулилась, а то й зникла і постала необхідність відновлення меліорації.

Протягом 1924-1925 рр. окружною та повітовими земельними комісіями була вивчена ситуація в повітах, що вимагали меліорації і обґрунтована її необхідність на урядовому рівні. Причому, вивчалась можливість проведення меліораційних робіт не лише в сільськогосподарських районах, а й на околицях міст, зокрема Ковеля, Луцька. На засіданні комісії з питань меліорації в Луцьку було вирішено встановити спеціальний податок на населення для проведення цих робіт [5].

В цей час на державному рівні приділяється велика увага меліорації Полісся. В польській пресі виходить ряд спеціальних статей, присвячених меліорації.

За підрахунками спеціальної комісії на Поліссі в цілому болота становили 1670000 га. Кошти на осушення цих площ склали б 420000 млн. злотих. З меліорацією пов'язувалось вирішення багатьох державних

проблем: підняття продуктивності сільського господарства, шляхом залучення до господарського обігу змеліорованих земель і розширення посівних площ, вирішення проблем земельного голоду, зайнятості населення.

З 1927 року починається детальне вивчення ґрунтів, що підлягали меліорації. Воно завершилось виготовленням карти Волинського воєводства з вказанням вододілів малих і великих річок, стан ґрунтів. Ця карта послужила основою для меліораційних і технічних проектів, пов'язаних з перебудовою землеустрою, що внесло певний порядок в процес парцеляції та комасаційної роботи в повітах.

Ще одна важлива проблема, яку потрібно було вирішити – це підготовка персоналу для проведення меліорації, якого у воєводстві практично не було. Цю проблему було вирішено шляхом відкриття спеціальних курсів при землемірській школі в Ковелі, на яких пройшли підготовку 30 спеціалістів.

В березні 1928 року вийшло розпорядження Президента Польщі про порядок проведення меліораційних робіт при врегулюванні рільничого устрою. Воно вимагало прискорення меліорації, узгодження всіх робіт, пов'язаних з нею і з комасаційними роботами та парцеляцією ґрунтів.

З цього часу активізуються роботи по вивченню ґрунтів, складанню технічних планів меліораційних робіт. У 1928-1929 рр. були розроблені проекти планів меліоративних робіт в околицях Луцька [6], проект осушувальних робіт в селах Грузятин та Боровичі гміни Рожище Луцького повіту [7] та в багатьох повітах воєводства. З 1928 по 1934 рік на території воєводства були проведені такі роботи: викопано ровів і каналів – 1607,73 км., проведено меліорацію на площі 61780 га [8]. Державним коштом викопано 502,2 км, решту – 1105,52 з залученням населення. До 1930 року ці роботи переважно оплачувались державою, згодом, коли люди побачили користь від цих робіт, меліорація значною мірою почала проводитись силами зацікавлених господарів.

Найбільш інтенсивно в цей період велись меліораційні роботи у Ковельському, Володимирському та Любомльському повітах.

Меліорація вимагала від держави значних коштів, а вишукати їх у цей період було складно. 1931 року вийшла установа, яка визначала, 20-30% коштів, необхідних на цю справу будуть вносити громади, особи, зацікавлені в проведенні меліораційних робіт.

1935 року воєводською комісією з питань меліорації був розроблений ґрунтовний план здійснення меліораційних робіт на 1935 – 1940 рр. [9]. В ньому давався детальний опис воєводства з точки зору необхідності і можливості проведення меліорації, окреслювались основні регіони та об'єкти, масштаби робіт на 5 років. До плану подавалось пояснення та необхідний картографічний матеріал.

План передбачав протягом 5 років пристосувати до ведення господарства 200000 тис. га землі [10]. Планувалось виконати робіт на суму 10736000 злотих. Ці кошти розподілялись таким чином:

- з державного бюджету – 4 294 400 зл. (40%)
 - з місцевих бюджетів – 3 220 800 зл. (30%)
 - кошти зацікавлених у проведенні меліорації – 3 220 800 зл. (30%)
- [11].

Про обсяги та характер меліораційних робіт, пов'язаних з перебудовою земельного устрою в 1928 – 1938 роках свідчать наступні дані (Табл. 1) [12]. Крім того, було виконано непередбачених планом робіт на суму 1520 000 зл. [13]. Хоча ці роботи проводились значною мірою за рахунок населення (майже 41% замість запланованих 30%), вони сприяли реорганізації земельного устрою у воєводстві.

Завдяки меліорації майже 200 тис. га землі було залучено до господарського використання, що позитивно вплинуло на загальну продуктивність сільськогосподарського виробництва краю.

Література

1. Dziadosz I. Potrzeby gospodarcze Polesia wolynskiego. – Luck, 1937. – 72 s.
2. Державний архів Волинської області (далі ДАВО), ф. 46, оп. 4, спр. 380, арк. 3, 8.
3. ДАВО, ф. 158, оп. 1, спр. 152, арк. 7.
4. Там же, арк. 3.
5. ДАВО, ф. 158, оп. 1, спр. 182, арк. 1.
6. ДАВО, ф. 158, оп. 1, спр. 342, арк. 57, ф. 157, оп. 4, спр. 1042, арк. 2.
7. ДАВО, ф. 46, оп. 1, спр. 6485, арк. 15.
8. ДАВО, ф. 158, оп. 1, спр. 152, арк. 5.
9. ДАВО, ф. 158, оп. 1, спр. 152.
10. Там же, арк. 7
11. Там же.
12. ДАВО, ф. 46, оп. 6, спр. 567, арк. 60.
13. Там же.

Таблиця 1

Рік	К-сть об'єктів	Викопано ровів	Кубатура викопаного ґрунту	Осушено	Кошти на меліорацію		
					державні	залучені від населення	разом
		км	м ³	га	зл.	зл.	зл.
1928							
1929	14	10,4	270000	3600	515000	–	515000
1929							
1930	27	196	484000	6900	495000	–	495000
1930							
1931	43	126	359000	4700	646000	48000	694000
1931							
1932	59	306	641000	12100	350000	272000	622000
1932							
1933	69	550	1277000	28600	40000	448000	848000
1933							
1934	63	268	544000	11900	275000	300000	575000
1934							
1935	115	334	715000	11200	196000	304000	500000
1935							
1936	59	291	734000	8500	249000	354000	603000
1936							
1937	98	252	658000	5200	212000	281000	493000
1937							
1938	110	449	1246000	8200	327000	522000	849000
	241	2876	6928000	100900	3665000	2529000	6194000